

Análise da tradución literaria cara ao galego. Fitos e tendencias nos primeiros anos do século XXI

ANA LUNA ALONSO

Universidade de Vigo

Resumo

Até ben entrada a década dos oitenta, a tradución serviu para prestixiar a lingua e cubrir moitos baleiros do campo literario galego, sobre todo o que ía directamente dirixido ás persoas máis cativas. Ademais, a escolla dos temas e obras pretendía fortalecer un ideario identificador como foi o labor das e dos intelectuais da época Nós. Aínda que estas funcións seguen a ter a súa relevancia, con este traballo demostramos que a produción literaria traducida desenvolve outras facetas nos últimos anos. A función normalizadora lingüística pasa a un segundo posto nesta última década para outorgarlle o protagonismo á normalización cultural.

Como veremos na análise realizada a partir dos datos, a tradución fai posible que se incorporen ao patrimonio cultural galego novos discursos, coñecementos e formas de pensamento, que se afastan en ocasións, da dinámica xeral que caracteriza as linguas fortes ou hexemónicas. A preocupación por traducir textos procedentes de novos lugares e novas materias é cada vez maior, aínda que seguimos a depender dos sistemas máis próximos que deciden o canon, e esa dependencia por veces tampouco é allea a territorios máis distantes importados. É imprescindible decatarse de que temos unha visión europeísta e limitada do que se considera universal, e o papel da investigación debe ser o de interesarse, tanto polas motivacións que conducen a que un texto sexa traducido e como se traduce, así como polos discursos creados ao seu redor e as razóns que levan a que determinados textos e autorías non cheguen a ver a luz.

Palabras chave

Tradución, literatura, importación, edición, análise.

1. Introducción

A produción editorial permite estudar a cuestión da relativa autonomía do mercado da tradución nos diferentes espazos en relación cos mercados que a rodean, así como o da edición local e o mercado mundial da tradución (Lema 2009). A análise sincrónica e diacrónica das políticas de tradución constitúe unha contribución esencial para o estudo das políticas culturais e dos seus vínculos coas nacións, minorías ou grupos sociais, xunto coas ideoloxías que as moven.

Os contextos plurilingües revelan conflitos aos que se lle pode sacar especial partido na investigación sobre os fluxos culturais, malia o peso que exercen as condicións económicas e sociopolíticas (Meylaerts 2007). Existe todo un conxunto de axentes e institucións que invisten intereses de tipo cultural, económico e político no desenvolvemento da produción tradutora (Lefevere 1992). Segundo eses intereses, as funcións da tradución poden ser moi diversas, mais entre elas cómpre citar a circulación das ideas e as relacións de dominación cultural, a construción das diferentes identidades colectivas, a influencia política, así como a acumulación de capital simbólico e a conquista de mercados (Bourdieu 1992).

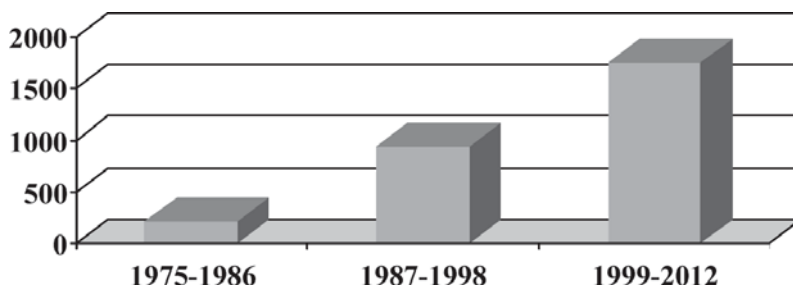
A maioría das teorías da tradución que se ocuparon tanto da evolución histórica como da forma actual dos estudos de tradución desenvolvéronse sobre a base do pensamento occidental, partindo en xeral das linguas hexemónicas europeas. A propia teoría da tradución foi endocéntrica e androcéntrica, isto é, as ferramentas utilizadas polas persoas especializadas partiron dunha visión occidental que tamén é imprescindible revisar. De termos en conta que estamos a tratar dun mercado moi concreto, minorizado e controlado polos detentores das diversas formas de poder, debemos utilizar as formulas de análise que se aplican a outros ámbitos territoriais con certa cautela. De maneira xeral, podemos apuntar que o sector editorial de gran difusión (os grandes grupos editoriais) resulta ser moi limitado no tocante á variedade cultural, fronte ao que ofrece o sector restrinxido (as pequenas e mediadas empresas editoriais con menos medios), que amosa unha maior diversidade.

A tradución permite entender e analizar o porqué das modas e as razóns que levan a que se traduza unha determinada obra ou non e o modo en que se traduce. O traspaso favorece o contacto con correntes procedentes doutros lugares e tempos, achega novos xéneros ou modelos, e nesa nova lectura tamén incorpora novas interpretacións. Aínda que en galego non hai moitos exemplos de retradución, podemos tirar un rendemento positivo do atraso no proceso de normalización cultural. Así, o feito de termos obras traducidas a outras linguas das que se realizaron diferentes interpretacións, máis ou

menos ortodoxas ou manipuladas, pode servir de atallo para incorporar novas lecturas na nosa lingua e afastarnos dos prexuízos (Venuti 1998). Por outra parte, a comparación entre diferentes versións ten un gran proveito para a investigación, porque facilita o necesario distanciamento do orixinal para coñecer o contexto no cal foi creado e permite analizar a norma de tradución que rexe nun momento concreto (Toury 1995).

2. Volume de produción

Ao facermos un cómputo dos textos literarios traducidos cara ao galego, comprobamos que o volume de maior produción se xera nos últimos anos.¹ A base de datos BITRAGA,² a partir da cal elaboramos as gráficas e analizamos os resultados, inclúe a tradución editada en formato libro, as novas edicións e formatos,³ e todos os textos dirixidos ao prelectorado ou primeiro lectorado que, polo xeral, non superan as corenta páxinas.⁴

Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

¹ Nun futuro traballo de investigación trataremos a produción de ensaio traducida. Incluímos nesa taxonomía as crónicas das viaxes por Galicia da man de visitantes como Aubrey F. G. Bell, Silveira da Mota, George Borrow, Luís Bello ou Federica Montseny.

² En: < <http://www.bibliotraducion.uvigo.es/>>.

³ Ademais dos textos editados na Biblioteca Virtual de Literatura Universal en Galego que promove a Asociación de Tradutores Galegos, e anticipándose así ao auxe do libro dixital, en BITRAGA imos catalogar textos traducidos editados en publicacións periódicas, textos non literarios e guións de cine. Computamos as edicións electrónicas con novo ISBN, como o caso da novela de Paul Auster (*Diario de inverno*), recentemente editada por Galaxia.

⁴ A tradución de textos breves implica un coñecemento experto por parte das persoas que realizan este traballo. De non considerarmos esas obras, desprezaríamos o seu labor, así como o das e dos autores e ilustradores.

Se nos centramos na época de maior volume de importación, comprobamos que os datos varían dun ano para outro, como demostración de que non houbo unha definida política de tradución. Así, o período de maior produción (2006-2009) coincide co estímulo concedido pola Administración autonómica a través da promoción do sector, que non só se limitou ao aumento das axudas á tradución (Montero Küpper 2012).⁵

Cómpre ter en conta que a tradución é un dos piares básicos na normalización do uso da lingua en todas as súas facetas e ámbitos (literaria, científica, audiovisual...), de aí que, máis alá das consideracións puramente económicas ou comerciais, sexa preciso un fomento comprometido e decidido da tradución por parte das administracións e un apoio do sector da edición privada. O Consello Asesor do Libro, creado en 2007, tiña como funcións desenvolver o Plan de fomento da lectura, derivado da Lei do libro e da lectura de Galicia, que viña cubrir as expectativas mencionadas e fixaba os compromisos do goberno en materia de tradución:

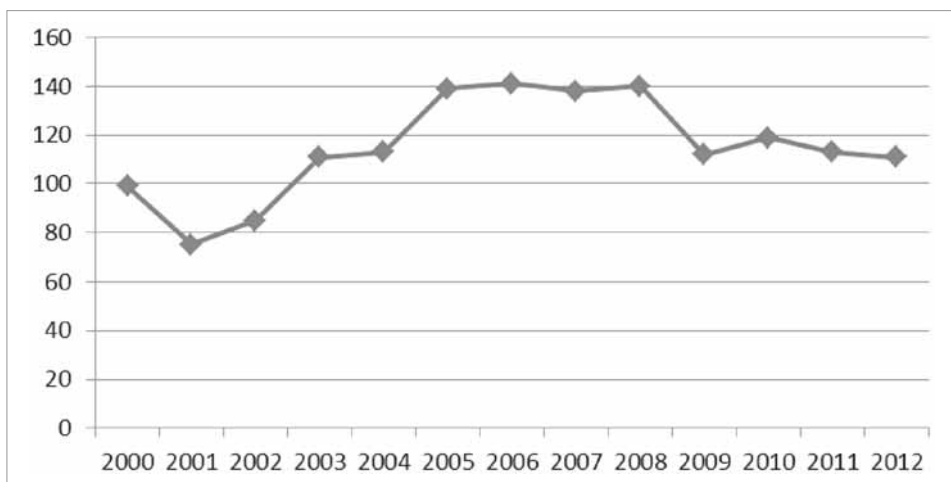
Artigo 6. Dos tradutores e tradutoras

1. [...] Con este fin elaborará unha liña de axudas periódicas e fomentará a tradución mediante convenio coas editoras e asociacións de tradutores e tradutoras. Promoverase especialmente a tradución de obras da literatura universal, así como daqueles textos que se consideren de referencia obrigada nos distintos ámbitos científicos e técnicos ou dos que se poidan empregar como manuais de estudo nas universidades galegas.

2. Como medida de apoio ás persoas que trasladan para o galego textos orixinariamente redactados noutras linguas, a Xunta de Galicia poderá colaborar coas editoras galegas na tradución de clásicos da literatura universal e doutras obras de publicación recomendable que, pola súa natureza ou alto custo, precisen de axudas públicas. (DOG n.º 7, 10/01/2007)

⁵ As axudas á tradución baixaron en 2012 (168 000 euros distribuídos en dúas anualidades, con 84 000 euros para 2012 e outro tanto en 2013). A redución da contía é do 16%, ao pasar dos 200 000 euros da convocatoria de 2011 aos 168 000 na de 2012. En 2010 foi de 300 000 euros, porque en 2009 non chegaran a ser convocadas. Hai dúas modalidades: unha destinada á tradución ao galego de obras publicadas noutras linguas, que consiste no pagamento por parte da Consellaría dunha porcentaxe do custo da tradución (entre o 50 e o 75% do importe); e outra dirixida á tradución para outras linguas de obras redactadas en galego. Esta última establece unha contía de entre 20 e 30 euros por páxina (para outras linguas da península Ibérica), e de entre 25 e 50 euros para os restantes idiomas. As axudas non poderán superar os 6000 euros.

Neste sentido, non debemos esquecer que a participación en feiras como as da Habana (2008), en que Galicia foi cultura convidada, ou as de Bos Aires, Brasil, Montevideo, Guadalajara (México), Frankfurt, Londres, Boloña, Líber ou Madrid, serviron de escaparate e de lugar de intercambio para dar a coñecer a creación propia e para negociar dereitos. Pola súa parte, o Pen Club de Escritores de Galicia asinou un acordo coa Secretaría Xeral de Política Lingüística co fin de levar adiante unha serie de actividades destinadas a incrementar a proxección exterior da literatura galega, que tamén deu os seus froitos.⁶ Tempo despois, son moitas as persoas que coinciden na necesidade de contarmos cun organismo oficial de promoción da literatura galega no exterior, así como na urxencia de completar o vertido ao galego das obras fundamentais da literatura e do pensamento universal (Bragado 2007). A nosa achega consiste na catalogación sistemática e rigorosa das obras traducidas na base de datos BITRAGA, para poder analizar os resultados da produción e tirar conclusións sobre os criterios de escolla e da súa evolución.⁷

Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

Tal e como se presentan os datos na gráfica superior, comprobamos que o ano 2000 foi un bo ano para a tradución, aínda que no 2001 descendeu o volume e as cifras tardarían en remontar até 2003. A tendencia iría en ascenso a partir desa data e tal

⁶ Segundo o informe: *As cifras da industria cultural galega* (2010), o sector editorial representa o 52% das vendas no mercado exterior.

⁷ Cf. Artigo de Iolanda Galanes neste mesmo volume.

incremento coincide, como xa apuntamos, co pulo concedido por parte da Administración e con fitos como os da publicación da Biblioteca Galega de Clásicos Universais editada pola *La Voz de Galicia* en 2005. Así pois, a evolución mantén un bo ritmo até a entrada no último lustro en que volve baixar o volume de produción.

Entre as editoras locais que máis traducen, é preciso salientar o papel continuador da difícil época da ditadura de Edicións do Castro ou o da Editorial Galaxia. Esta última incorporou importantes coleccións como a Biblioteca Compostela de Narrativa Europea (que ofrece varias obras en galego antes de que aparezan noutra lingua europea), a Literaria, os Clásicos Universais, os Clásicos en galego e as dirixidas ao público máis novo como Costa Oeste e Árbore, nas que se inclúen numerosas traducións. Outro fito no mundo editorial que sempre tivo moi presente a tradución é o proxecto de Edicións Xerais de Galicia, que, ademais da colección específica dedicada aos clásicos universais, sempre incluíría obras foráneas nas coleccións de máis éxito como son Narrativa, As Literatas, Fóra de xogo, Xabaril ou Xabarán de ouro.

Ao longo dos últimos anos, consolidouse o traballo de empresas como Liovento, Sotelo Blanco, Baía, Ir Indo, Tris Tram, Toxosoutos, Positivas ou Espiral Maior, e naceron outras como a premiada Kalandraka, OQO, Faktoría K, Rinoceronte, Barbantesa, Urco, 2.0 Editora, Morgante, Hugin & Munin, Ézaro Ediciones, Triqueta verde, Franouren, Punto G Edicións ou Danu. Dentro deste panorama autonómico, non podemos esquecer a competencia comercial exercida polas casas de ámbito estatal e mesmo supraestatal con selo propio como Rodeira Galicia (Grupo Edebé), Tambre (Grupo Luis Vives), Tàndem, Bruño-Salvat, Everest Galicia, Planeta-Oxford, Xerme Editora (SM), Obradoiro (Grupo Santillana) ou a catalá El Aleph.

De termos en conta a escala de mercado en que nos movemos, tamén en Galicia podemos facer unha diferenza entre grandes e pequenos editores. Polo xeral, os grandes poden investir en proxectos máis custosos e adiantar cifras razoables de dereitos; mentres, o sector independente ten que avaliar con moito tino cales van ser as apostas da planificación anual e cal vai ser a súa política editorial tradutiva. Así, aínda que no ano 2008 aumentou considerablemente o volume da edición, as tiraxes nunca superaron os 2000 exemplares, e só no caso de obras moi concretas, que adoitan coincidir coa obtención de premios, podemos falar de textos que compensan o investimento na compra de dereitos de tradución.⁸ En calquera caso, non hai ningunha tradución li-

⁸ Logo da desaparición do Premio Ramón Cabanillas, conservamos o Premio Lois Tobío de Tradución, o Premio da Universidade de Vigo, o Premio Plácido Castro e o Premio do Ministerio de Cultura na modalidade de Tradución.

teraría que superase as vendas dun libro de creación propia, nin sequera a emblemática versión de Carlos Casares d'*O principião*, de Antoine de Saint-Exupéry, que vai polas vinte edicións. Malia o incremento absoluto de produción, o número de exemplares por título comezou o descenso hai uns anos e a tendencia segue á baixa. A falta de investimento en cultura tería graves consecuencias para as industrias culturais en xeral e levaría ao sector editorial a reducir o ritmo de produción.

3. Xéneros

No tocante aos xéneros que se traducen, a narrativa (novela, relato e conto) supera con moito ao teatro ou á poesía. A narrativa dirixida ao público adulto posúe un maior atractivo como produto comercial, aínda que dificilmente vai máis alá dos trinta exemplares de media anual, mentres a edición de poesía e drama traducidos varía de xeito considerable dun ano para outro, de modo que a súa produción é considerablemente inferior.⁹

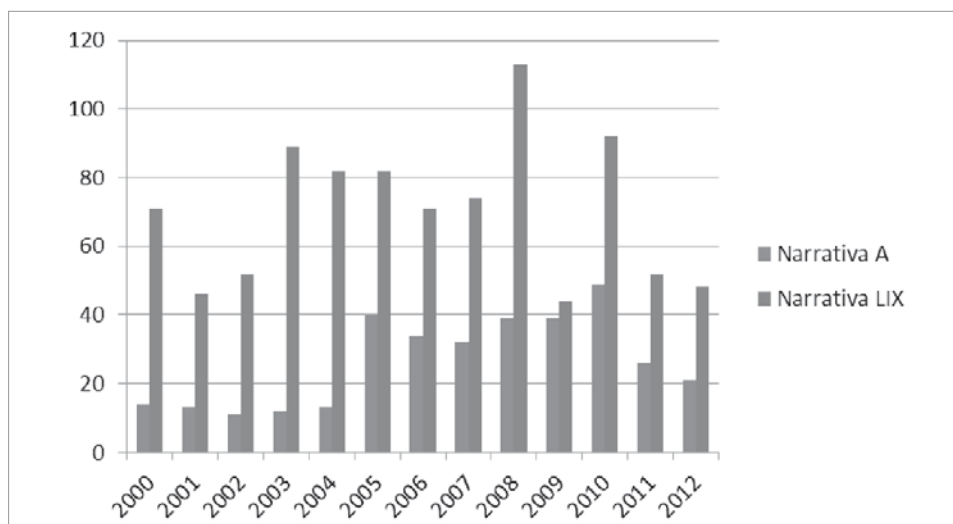
É preciso salientar que unha gran parte dos textos que se traducen son literatura infantil e xuvenil (LIX). O cómputo da poesía (*Almanaque musical*, de Antonio Rubio ou *Para facer o retrato dun paxaro*, de Jacques Prévert) ou o do teatro (*Marta ante o espello*, de Teresa Calo Fontán), dirixidos a un público máis cativo, é ben pouco representativo para poder reflectilo nas gráficas.¹⁰

Se nos centramos na narrativa, comprobamos que cando baixa a produción en xeral, prodúcese unha certa tendencia á compensación entre a que se importa para o público adulto (sobre todo novela) e a que se importa para o lectorado infantil e xuvenil.

De resto, entre as temáticas que atraen esta franxa de público, que non sempre é adolescente, son a literatura de aventuras ou os relatos de misterio. Nos últimos tempos, creáronse moitos textos en galego do que se podería considerar xénero policial, ao tempo que se traduce a que se considera a primeira novela gótica (*O castelo de Otranto*,

⁹ Cómpre indicar que si hai produción de teatro traducido en galego desde o remate da ditadura até os nosos días, pero trátase na súa maioría de postas en escena que non chegaron a ver a luz en formato libro.

¹⁰ No caso da literatura dirixida ao público adolescente, denominada literatura xuvenil, o sistema literario realizou determinados cambios de coleccións (cada vez menos frecuentes), quizais como estratexia comercial. Un dos exemplos máis recentes destas mudanzas é o da novela *Tardes con Margueritte*, da escritora francesa Marie-Sabine Roger, publicada por Galaxia na colección Costa Oeste.

Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

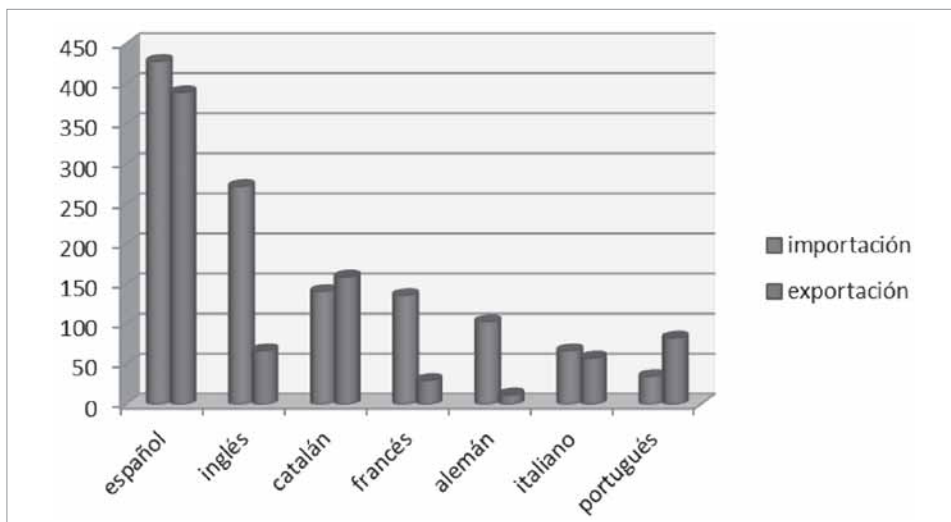
de Horace Walpole); así como obras de clásicos como Bram Stoker, Oscar Wilde, Conan Doyle, Edgar Allan Poe, Howard Phillips Lovecraft ou Guy de Maupassant, e autorías máis contemporáneas como Cornelia Funke.

4. Linguas *versus* espazos culturais de procedencia

Para facermos unha valoración dos espazos dos que máis importamos e cara aos que máis exportamos, elaboramos esta gráfica que ofrece o volume das linguas máis traducidas desde e cara ao galego.

Entre as linguas máis importadas destacamos o caso do catalán, de modo que se poida observar a relación establecida entre esa comunidade lingüística e as linguas con Estado de seu, e reparar así no equilibrio entre o que se importa e o que se exporta desde o galego. Fóra da evidente forza que ten o castelán e mais o inglés, ben sexa como lingua de importación, ben como lingua de mediación, cómpre facer fincapé no peso do italiano e do portugués.¹¹

¹¹ É preciso indicar que diferenciamos as linguas dos espazos de procedencia, así como a lingua en que se redacta o orixinal e a lingua de mediación. Así, distinguimos o español da Península do dos diferentes países hispanófonos; o francés na francofonía; o portugués na lusofonía ou o inglés no mundo anglófono.

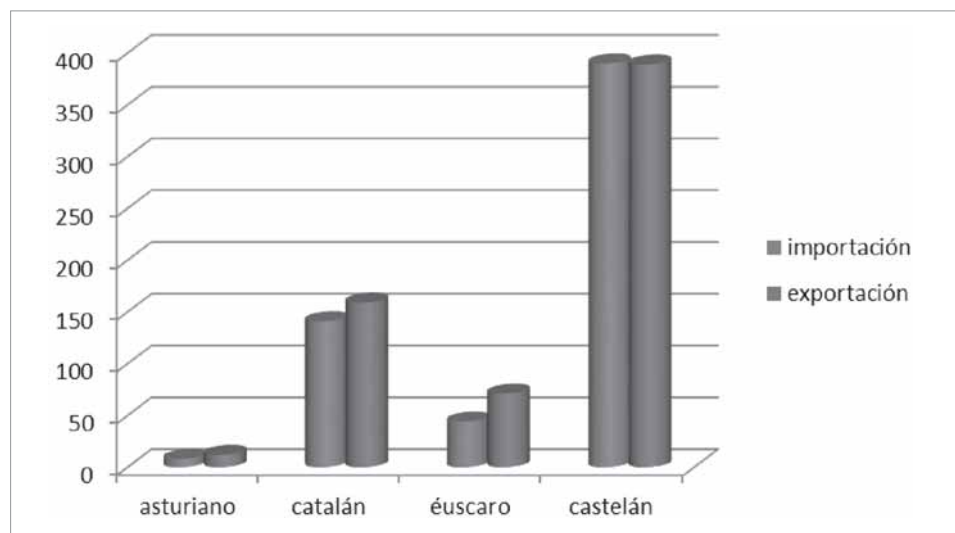
Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

Un fenómeno detectado nos últimos anos, cando menos no relativo á literatura dirixida ao público adulto, é que podemos contar con moitos textos traducidos directamente desde as linguas de orixe. A variedade espacial e cultural dos textos importados aumenta de xeito significativo e a distancia temporal con respecto á creación dos orixinais é menor. No tocante aos textos infantís e xuvenís, estamos a detectar novos intereses no ámbito editorial da tradución, fóra do dependente mercado editorial escolar.

De entre as case trescentas obras procedentes do mundo anglosaxón, a maioría procede do inglés británico, unha trintena dos EUA e unha ducia de Irlanda. Contamos con obra de destacados integrantes da chamada *Xeración Perdida* americana como William Faulkner, John Steinbeck, Ernest Hemingway ou Francis Scott Fitzgerald; textos de clásicos como Virginia Woolf ou Edwin A. Abbott; e textos de autoría contemporánea como os de Martin Amis, Julian Barnes ou Alan Bennett. Canto ao ámbito francófono, algo máis da centena procede de Francia, pero tamén contamos con textos belgas contemporáneos (Amélie Nothomb ou Jean-Philippe Toussaint); obra de orixe canadense como Nancy Huston ou Josette Féral; e traducións de autores que escriben en francés, como o afgán, Atiq Rahimi. De entre os cen textos procedentes do alemán, podemos citar a Wolfgang Koeppen ou a Herta Müller. Como xa indicamos, son numerosos os libros procedentes do italiano, entre os que non só se atopan os clásicos, senón tamén textos creados na época contemporánea, traducidos por vez primeira ao galego como Andrea Camilleri, Sandro Veronesi, Anna Castagnoli, ou a exitosa serie

de *Gerónimo Stilton*, de Elisabetta Dami. Parte do descoñecemento da literatura portuguesa en galego vén provocado polas expectativas de que se lese directamente no orixinal (Fernández Rodríguez 2010-2011). Con todo, ademais de obra de Leonel Moura ou de Ana María Magalhães, un pequeno número de textos son de orixe brasileira.

Dentro do Estado español, e no período analizado, constatamos que un 20% do que se publica en galego é tradución, pero temos que ter en conta que dentro do total das traducións, case un 70% procede das linguas do Estado e un 30% restante doutras áreas culturais. Con respecto á distancia temporal entre o que se traduce e o que se crea, tamén comprobamos que no caso do catalán, éuscaro e castelán, o tempo transcorrido entre a publicación do orixinal e a tradución tende a ser máis reducido nos últimos anos e mesmo simultáneo en catalán, español e galego, de modo que xa non estamos condenados a ler con atraso a Antonio Tabucchi, Amin Maalouf, Paul Auster, Daniel Thibaut ou a Daniel Kelhmann. A redución desa distancia temporal prodúcese tamén coas novas coleccións procedentes doutras linguas e resulta ser un síntoma de boa saúde e de boas relacións entre diferentes circuitos culturais, tal e como ocorre dentro do Estado co xénero infantil.

Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

Se nos centramos na relación entre as linguas do Estado co galego, cómpre indicar que das case cincocentas obras procedentes do español, un 90% vén do castelán peninsular e o 7% restante son de orixe arxentina; mentres, un número moito máis redu-

cido correspóndese con textos cubanos (na súa maioría editados logo da organización da Feira do Libro na Habana), chilenos, uruguaios, mexicanos e peruanos. O castelán achéganos moita literatura infantil de títulos de renome e autoría consagrada como Dolores Campuzano, Maite Carranza, Blanca Álvarez, Margarita del Mazo, Pablo Albo, Juan Farias, Paco Liván, Antonio Rubio ou Gonzalo Moure; ademais de creación galega escrita en español (Rosalía de Castro, Álvaro Cunqueiro, Emilia Pardo Bazán ou Antonio Pereira). De analizarmos os textos procedentes do catalán, observamos que a maioría procede de Cataluña e un número menor de Valencia. O xénero máis voluminoso é literatura infantil e xuvenil de responsabilidade ben coñecida en todo o Estado como Enric Lluch, Jordi Sierra i Fabra, Andreu Martín, Jaume Ribera, Teresa Sabaté i Rodié, Mireia Sánchez Civil, Pasqual Alapont ou Jaume Cabré. Así e todo, é importante salientar o labor de Xavier Rodríguez Baixeras na importación de poesía e teatro, xunto coa incorporación de narrativa dirixida ao público adulto de Antoni Garcia Llorca, Quim Monzó, Sergi Pàmies ou Albert Sánchez Piñol. Respecto das relacións coa literatura vasca, unhas cincuenta obras traducidas proceden do éuscaro, entre as que podemos citar tamén a poesía contemporánea compilada por Jon Kortázar, ou a novela actual de Unai Elorriaga, Bernardo Atxaga, Anjel Lertxundi ou Kirmen Uribe. Por último, e non por iso menos significativo, importamos un pequeno volume de textos procedentes do asturiano de escritores como Xuan Bello, Miguel Solís Santos ou Pablo Antón Marín Estrada.¹²

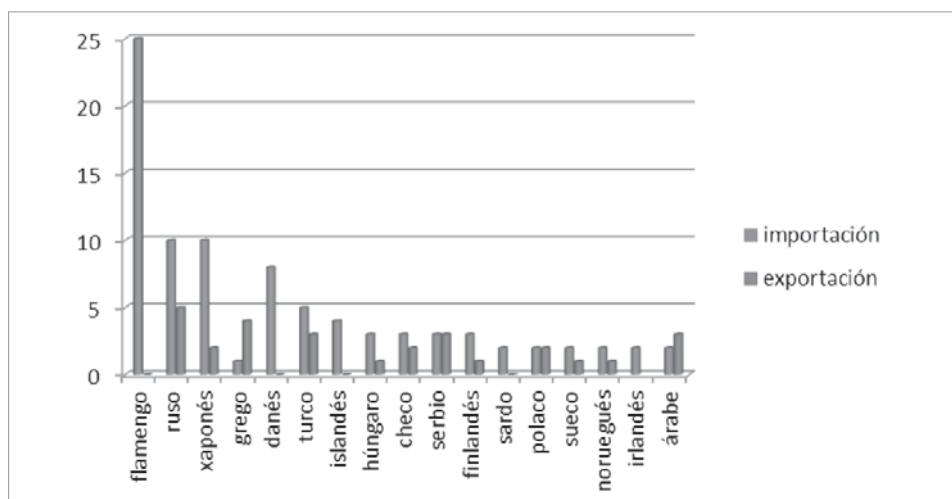
5. Novos espazos de importación

Un elemento característico na incorporación ao galego de textos procedentes de espazos menos comúns é a frecuencia de edicións bilingües de antoloxías poéticas (*Vinte poetas das Baleares*; *A ponte das palabras. Poesía vasca 1990-2000*; *Alén da fronteira*; *Achnasheen: corenta e catro poemas irlandeses*; *No país da brétema: Gwlad y Cymylau*; *Antoloxía da poesía galesa contemporánea*; *Vello ceo nórdico: antoloxía da poesía estonia contemporánea*; *Vanakkam. Benvidas!*; *As que rubimos montañas. Poetas etíopes e galegas*; *Poemas de África lonxe* ou *Poesía anónima africana*); e as compilacións de relatos dirixidos, en xeral, a un público adulto (*Contos populares irlandeses*; *Antoloxía do conto neozelandés*; *Contos xitanos*; *Mitos e lendas hindús*; *A*

¹² As relacións entre as diferentes literaturas da Península veranse afectadas en 2012, porque o Ministerio de Cultura abandonou o fomento da tradución e edición entre linguas oficiais españolas de obras de autores españois. Aínda que a contía non superaba os 50 000 euros, a cantidade serviu para fomentar a edición de trinta traducións desde ou cara ao galego nos últimos dous anos.

flor da cerdeira. Lendas xaponesas; Dadahwat. Lendas indias norteamericanas; Contos das 1001 noites; No colo do Atlas: contos de Marrocos; O xardín da media lúa: lendas árabes ou Contos medievais irlandeses). Trátase de escollas que procuran amosar unha representación do máis coñecido da produción de cada lugar de orixe e que, en certo modo, establecen o canon das diferentes literaturas que chegan a nós. Un fenómeno semellante produciuse coa literatura galega exportada: a lírica, mais tamén a prosa, viron a luz no estranxeiro a través do formato antolóxico nunha primeira fase de exportación, para pasar a editar textos completos en épocas máis recentes (Galanes Santos 2011).

Tal e como se pode observar na gráfica que figura a seguir, entre os novos campos de importación indicamos tamén os datos da exportación para mostrar de xeito gráfico cales son os fluxos e circuitos coincidentes. Así, aínda que non sempre son traducións directas, comprobamos que importamos bastantes textos do neerlandés de Flandres (Henk Kuijpers ou Liesbet Slegers) e desde o danés (Hans Christian Andersen). En xeral, importamos máis do que exportamos, agás no caso do grego moderno (*Poemas canónicos*, de Kavafis) e do árabe (*Carné de identidade*, de Mahmud Darwix).

Fonte: Elaboración propia a partir da base de datos BITRAGA.

Ademais do danés, importamos as pezas de teatro do noruegués Henrik Ibsen, en adaptación de Manuel Guede (*Os espectros*) e dous textos infantís procedentes do sueco: *As aventuras da mazá vermella*, de Jan Lööf e *Os irmáns Corazón de León*, de Astrid Lindgren; así como obra dos fineses Arto Paasilina, Sofi Oksanen ou Reko e Tina Lundán.

Anos despois dunha tímida incursión, o islandés reincorpórase ao campo das traducións. Trátase da antoloxía poética do galego establecido en Islandia, Elías Knörr (*Auroras boreais. Escolma de poesía islandesa moderna e contemporánea*); ou da obra en prosa de Einar Már (*Anxos do universo*) e Sjón (*Skugga-baldur*). Tamén aumentamos o volume de textos que continúan coa tradición de achegármonos á literatura irlandesa, pero agora a autoría adoita ser feminina polo que se accede a través deles a unha perspectiva non hexemónica ben diferente. Un exemplo recente deste fenómeno é a antoloxía poética compilada por Manuela Palacios (*Pluriversos: seis poetas irlandesas de hoxe*).

A partir de principios de século, imos coñecer o *boom* da literatura de Europa do leste, en parte como consecuencia da concesión do Nobel a Imre Kertész en 2002 e da entrada de moitos deses países na Unión Europea. Ademais dos textos procedentes do ruso, que van desde os infantís de Darja Vardenburg até os clásicos de Dostoevskii, contamos con obras procedentes do serbio Ivo Andric (*A ponte sobre o Drina*), David Albahari (*Götz e Meyer*), Danilo Kis (*Unha tumba para Boris Davidovich: sete episodios dunha mesma historia*) ou Branimir Šaepanoviæ (*A boca chea de terra*), en tradución directa de Jairo Dorado; desde o húngaro, coñecemos a Sándor Márai (*Herbario*), o libro de relatos de Dezsó Kosztolányi (*O tradutor cleptómano*), a novela de Péter Farkas (*Oito minutos*), así como unha peza teatral do desaparecido Imre Madách (*A traxedia do home: poema dramático*); directamente desde o checo, podemos ler en galego a Bohumil Hrabal (*Unha soidade demasiado ruidosa*) ou a Alois Jirásek (*Desde Bohemia ata a fin do mundo*); e desde o polaco, recibimos unha escolma de poesía da Nobel, Wisława Szymborska (*Versos escollidos*), ademais dunha compilación de relatos de Slawomir Mrozek (*O prezo da fama*).

Cómpre salientar a aposta recente das editoras Rinoceronte e Galaxia pola creación de orixe xaponesa de Yasunari Kawabata (*A casa das belas adormentadas*), Banana Yoshimoto (*Kitchen*), Soseki Natsume (*Botchan*), Takeshi Kitano (*Kikujiro e Saki*) ou Haruki Murakami (*1Q84*), todas traducidas desde o orixinal por Mona Imai. Tamén é de recente aparición a serie de novelas procedentes do turco, Orhan Pamuk (*O castelo branco, Istambul: as lembranzas e a cidade, Neve, O museo da inocencia e O libro negro*).

Ademais do volume de textos representados no cadro, entre os que se encontran a poesía de Chiara Teresa Perra (*Música in segretu=Música in segredo*) e a narrativa do sardo Flavio Soriga (*Sardinia blues*), dispomos de obra representativa desde o chinés (*Voo de*), grazas a Robert Neal Baxter, ou do estoniano (*Vello ceo nórdico: antoloxía da poesía estonia contemporánea*), por medio de Jüri Talvet. Outras obras que proban

o cambio de intereses nas políticas de determinadas editoras son a incorporación de textos poéticos procedentes do guaraní (*Xestado na palabra*, de Susy Delgado), traducidos por Fátima Rodríguez; a antoloxía de Xavier Frías Conde, titulada *No país da brétema: Gwlad y Cymylau. Antoloxía da poesía galesa contemporánea*; e un texto de orixe persa (*Rubaiyat*), recollido por Xabier Correa Corredoira. Da man de Moncho Iglesias, accedemos á narrativa en hebreo de Etgar Keret (*O condutor de autobús que quería ser Deus*); e de novo, baixo a responsabilidade de Jairo Dorado, temos en galego obra da autora croata, Slovenka Drakuliæ (*Como se non existise*).

6. Autoría das traducións

O proceso de normalización cultural no caso da tradución tamén implica que o oficio camiñe asemade cara á normalización profesional. A responsabilidade das traducións literarias en galego pasou de ser un traballo reservado a un grupo de activistas intelectuais, que seleccionaba os textos en función das necesidades do sistema (incorporación de clásicos de LIX procedentes do canon occidental), e que exercía ese labor desde a militancia, até converterse nunha modalidade máis da profesión, coa que non se pode acadar certa autonomía desde o punto de vista económico, pero que moitas persoas compaxinan co exercicio da tradución de todo tipo de textos ou mesmo coa interpretación por conta propia ou por conta allea.

Ademais das e dos escritores como Xavier Rodríguez Baixeras, Xurxo Borrazás, Xoán Abeleira, María do Cebreiro, Fina Casalderrey, Marilar Aleixandre ou Francisco Pillado, que exercen como autores de traducións e achegan o valor engadido do seu prestixio ou autoridade á obra traducida, e mesmo aparecen na cuberta da obra; moitas das persoas que traducen un importante volume de textos literarios están especializadas en determinados xéneros ou linguas. Este é o caso de expertos e críticos como Helena González, Silvia Gaspar, M.^a do Carme Torres París, Xesús Carballo Soliño, Moisés Rodríguez Barcia, Ramón Nicolás, Emma Lázare, Xavier Senín, Darío Xohán Cabana ou Enrique Harguindey Banet.

No tocante á LIX, o traballo de mediadores como José Ignacio Chao Castro, M.ª Isabel Soto López, Xoán Babarro, Xosé Antón Ballesteros Rei, María Luísa Núñez Álvarez, Irene Penas Murias, Marisa Núñez, Laura Rubio, Ánxela Gracián ou Eva M.ª Mejuto, adoita formar parte da cadea de produción no interior dunha editorial onde a relación entre ilustrador e tradutor é fundamental para obter un resultado de calidade.

Un dos cambios máis salientables producidos neste período foi que a incorporación de novos espazos culturais e de textos alternativos, mesmo pertencentes a campos lingüísticos máis comúns, veu acompañada nos últimos anos de novas tradutoras profesionais con formación específica como Eva Almazán, Patricia Buján Otero, María Reimóndez Meilán ou Laura Sáez; así como de persoas que traducen desde linguas menos frecuentes caso de, ademais das citadas, Carlos Acevedo, Moncho Iglesias, Ekaterina Guerbek, Fernando de Castro García, Tomás González Ahola ou Belén Souto, que tamén pasan a ser en certo modo un lectorado que escolle o que se importa dentro da planificación editorial, de maneira que en ocasións exercen de auténticas axentes literarias que deciden o que e o como se importa.

7. Fitos e tendencias

Os primeiros anos do milenio continúan a dinámica establecida con anterioridade, isto é, a narrativa dirixida ao público adulto destaca pola escrita orixinaria en lingua inglesa. Prodúcese un volume importante de LIX, procedente en gran parte do mercado ibérico, e son cada vez máis as editoras que arriscan máis alá da edición de clásicos ou clásicos contemporáneos que carecían de dereitos. É importante salientar a aparición de fitos testemuñais como a publicación dos tres tomos d' *O señor dos aneis*, de J. R. R. Tolkien e a serie de J. K. Rowling de Harry Potter, ademais dos supervendas ou *best sellers* de Dan Brown, J. H. Brennan, Philip Pullman ou os libros de Paulo Coelho, a quen se lle concedeu a Medalla de Ouro de Galicia en 1999.

Pouco despois de dar comezo o novo século, desaparece o continuador do proxecto de Galaxia, Carlos Casares, responsable do cambio de estratexia na editora, que editaría premios nacionais recentes (*Un tranvía cara a SP*, de Unai Elorriaga ou *Bilbao-New York-Bilbao*, de Kirmen Uribe), así como os primeiros números da «Biblioteca Sherlock Holmes», e que aumentaría os títulos da colección denominada «Clásicos Universais».

Por outra parte, a literatura de mulleres adopta certo protagonismo marcado pola edición en coleccións propias, tanto na narrativa dirixida ao público adulto coas coleccións Ablativo absoluto e As Literatas de Xerais,¹³ ou As letras das mulleres de Sotelo Blanco;

¹³ A editora Xerais ofrécenos coleccións específicas, ao tempo que decide inserir voces novas na colección de Narrativa como *Despois da medianoite*, da escritora tamil Salma ou na xuvenil como *O derradeiro irmán*, de Nathacha Appanah.

así como a franxa destinada ao sector xuvenil, representada por exemplo, na Biblioteca de Agatha Christie de Galaxia, en que cada entrega pertence a diferente autoría no que á tradución respecta.

Tamén comeza a ser representativa a compilación de antoloxías de textos en prosa procedentes de lugares menos frecuentes como os *Mitos e lendas hindús* ou *Os fillos do vento. Contos tradicionais xitanos*, un conxunto de textos traducidos por Onofre Sabaté para Positivas, orixinarios de puntos ben distantes como Inglaterra, Eslovaquia, Estados Unidos, Francia, Serbia, Italia, Nova Zelandia e do país de orixe desta comunidade nómade, a India.

No tocante aos textos dramáticos, é oportuno destacar o papel da colección da Biblioteca-Arquivo Teatral Francisco Pillado Mayor, editada pola Universidade da Coruña, e mais a edición das obras do Centro Dramático Galego en colaboración coa Xunta de Galicia e Xerais. A colección de clásicos grecolatinos editados en colaboración pola Editorial Galaxia e a Consellaría de Cultura da Xunta de Galicia cubriría certas carencias no xénero dramático ou lírico. Nesta mesma liña, hai que citar o traballo da editorial Xuntanza ou o da colección de clásicos de Ir Indo.

No lugar reservado á poesía, é preciso mencionar a publicación de varias antoloxías en formato plurilingüe como os *Vinte poetas das Baleares* ou *Galeusca. Antoloxía poética*. Por outra parte, a editorial lucense TrisTam publicou o primeiro título da nova colección Poesía de Peto, coa que buscaba levar ao galego, en edicións populares, grandes poetas da literatura universal como Stevenson, Apollinaire ou Edward Lear.

No ecuador do período analizado, prodúcese un acontecemento fundamental para a historia da tradución literaria en lingua galega. O xornal *La Voz de Galicia* entregou en formato libro a reedición de corenta clásicos e clásicos contemporáneos, que irían desde Platón até Yourcenar.¹⁴ Na escolla, canon discutible, como todas as obras que se supoñen parte da mellor literatura universal, resituáronse textos como o *Frankenstein* de Mary Shelley, que inicialmente ían dirixidos a un público xuvenil.

Nos últimos anos iníciáanse series como a saga de Herikberto Muela Quesada, continúan e rematan outras, caso da do detective Gerónimo Stilton, de Elisabett Dami; *A guerra das bruxas*, de Maite Carranza ou *Poderosa*, do brasileiro Sérgio Klein; ademais

¹⁴ Fenómeno marcado pola cifra de 180 000 exemplares en cada entrega.

de conmemorar centenarios como o de Dickens e o de Poe. Publícanse e reeditanse importantes premios (o Nobel turco Orhan Pamuk, o surafricano J. M. Coetzee, o xaponés Yasunari Kawabata, a británica Doris Lessing ou o francés J. M. G. Le Clézio) e tradúcense autores de prestixio como Haruki Murakami, Kazuo Ishiguro, Paul Auster, Daniel Kehlmann, Pierre Michon, Andrea Camilleri ou Bernhard Schlink. Tamén saen á luz, de xeito máis ou menos simultáneo á súa edición orixinal, autores que acadaron un importante éxito no seu país de orixe como Amélie Nothomb, Muriel Barbery, Daniel Pennac, François Bégaudeau ou Anna Gavalda. Así, Cornelia Funke (*Reckless: carne de pedra*) ou a Nobel Herta Müller (*Randea do alento*), saíron ao mercado en galego antes que nas linguas do Estado.

A colección dos Clásicos en Galego, titorada polo latinista Manuel Díaz y Díaz e partillada pola Xunta e a Editorial Galaxia, quedou estancada hai tempo. Con todo, nos primeiros anos do século editáronse varios textos procedentes do grego como *Aíax e Electra*, de Sófocles, e procedentes do latín, as *Metamorfoses*, de Ovidio en dous volumes, ou os *Carmina Burana. Poemas de amor*. Un dos fitos do ano 2010 foi a tradución de Xosé López Díaz dos cinco volumes do *Codex Calixtinus, ilustrados por Xosé Leiro*.¹⁵ Catrocentos anos despois de ver a luz, e procedente do medievo provenzal, salientamos a escolma de Darío Xohán Cabana d’*Os trovadores de Occitania*, así como a publicación bilingüe d’*Os Sonetos* de Shakespeare, pero tamén hai propostas máis recentes, como os poemas da francesa Anne-Maria Cazalis ou os versos de Jacques Prevert.

Entre os clásicos que teñen máis éxito, hai que citar os máis contemporáneos como Grimm, Flaubert, Dickens, Twain, London, Faulkner, Wilde, Ende, Rodari ou Roald Dahl, que seguen a ter un importante rendemento no panorama editorial, e asemade asistimos á aparición de traballos máis recentes como os de Albert Sánchez Piñol, Pasqual Alapont, Quim Monzó, John Updike, Sarah Waters ou Jean Rhys.

Na listaxe dos libros reeditados temos que destacar o *Mecanoscrito da segunda orixe* de Manuel de Pedrolo, *O bosque animado* de Wenceslao Fernández Flórez, *O inferno de Marta* de Pasqual Alapont, a serie de éxito do detective Flánagan de Andreu Martín e Jaume Ribera, *Chamando ás portas do ceo* de Jordi Sierra i Fabra ou *O alquimista* de Paulo Coelho. Outro tanto ocorre con Michael Grejniec, Ursula Wölfel, Rocío Martínez ou a arxentina María Teresa Andruetto.

¹⁵ A edición de luxo de cincocentos exemplares está destinada a agasallos institucionais. Hai unha edición en rústica á venda publicada por iniciativa da Sociedade Anónima de Xestión do Xacobeo

Na catalogación tradicional de literatura xuvenil incluímos a produción de Urco, unha editorial que entra no mercado en 2008 coa intención de encher un oco histórico no sistema literario galego, o da publicación de literatura fantástica, ciencia ficción e terror. Así é como contamos con clásicos dos diferentes subxéneros orixinais na súa maioría do espazo anglófono, pertencentes a T. W. Higginson, Robert William Chambers, Bram Stoker e Howard Phillips Lovecraft; ou escolmas de relatos de Robert Howard e Washington Irving. A finais de 2009, nacería Edizer Livros (Urco), que abriu o seu proxecto co conto de Irving (*O Dianho e Tom Walker*) na colección Mincha. Outro proxecto que nace a finais do milenio é 2.0 Editora, desta volta coa intención de combinar a edición (a autoedición) en papel cos soportes dixitais. Na colección «Mundos» de narrativa saíu a *Guía do autostopista galáctico*, do británico Douglas Adams. Despois virían *O home que era xoves*, de G. K. Chesterton ou *Sen novas de Gurb*, de Eduardo Mendoza. Positivas, Rinoceronte, Urco e 2.0 decidiron unir as súas forzas para producir a colección Mórdicos, que só se pode adquirir por Internet, entre as que atopamos varios dos seus títulos.

As novas tecnoloxías favorecen unha edición máis barata que permite apostar pola creación de novas editoras que arriscan coa poesía e co ensaio. Así, Barbantesa Editora, coa intención de editar autoría feminina e literaturas menos visibles, lanzaría varias traducións procedentes de diferentes idiomas (*Os ditosos anos do castigo*, de Fleur Jaeggy; *A balada do café triste*, de Carson McCullers; ou a premiada *Unha case eternidade*, de Antonella Moscati). Pola súa parte, Manuel Ángel García, coordinador do proxecto Franouren, publicaría os novos títulos: *As nosas sombras no xardín de Serralves*, de Xoán Abeleira e máis *O libro dos cans*, de Estevo Creus; unha nova empresa cultural, Punto G Edicións, busca verter ao galego obras de impacto comercial ou cultural escritas orixinalmente en linguas alleas procedentes de comunidades lingüísticas lusas ou hispanas. No seu catálogo vén de aparecer o primeiro volume da saga titulada, *Os fillos da terra (O clan do oso das cavernas)*, da escritora estadounidense Jean M. Auel; finalmente, co fin de especializarse en literatura estranxeira, creouse o selo Hugin e Munin, que abriu o seu catálogo con *Servizo de Correos*, de Charles Bukowski e *O forasteiro misterioso*, de Mark Twain.

Entre os proxectos máis novos, e dedicada en exclusiva ao libro infantil ilustrado, a pequena editora viguesa Triqueta verde entregaría dous textos: *A aprendizaxe de Betsy*, de Dorothy Canfield Fisher e a edición bilingüe de *Que lle acontece á Avoa?* Outra empresa innovadora é a de Patasdepeixe, que leva xa entregadas as propostas do norirlandés, Oliver Jeffers (*O increíble neno devorador de libros*), a do publicista británico, Andy Cutbill (*A vaca que puxo un ovo*) ou *O gran libro dos medos do rato pequeno*, da autora e ilustradora, Emily Gravett.

Entre os textos dirixidos aos máis cativos teñen especial interese os publicados polas editoras Kalandraka e OQO, que presentan obras de coidado detalle na ilustración, á vez que atenden ás persoas con necesidades educativas especiais (vid. *Fálame*, de Marco Berrettoni). Ambos os selos publican e distribúen nas catro linguas do Estado, así como en portugués, inglés, francés ou italiano, entre outras, dada a expansión das empresas e a participación en feiras internacionais. Kalandraka aposta por textos clásicos que van desde as *Lendas*, de Leonardo da Vinci, aos poemas de Neruda, pasando polas historias de Jean Giono; mais tamén introduce títulos de autoría ben coñecida no panorama internacional contemporáneo como Quentin Blake, ou as fantásticas ilustracións do portugués José Jorge Letria. A editora pontevedresa abriu acordos con empresas foráneas e pasou a ter un importante peso no mundo editorial do álbum infantil (Luna Alonso 2012). Esta é a razón pola cal publica en varias linguas a Janosch, Frank Baum, Leo Leoni, Paul Maar, Anna Castagnoli, Vanina Starkoff, Pablo Albo ou Isabel Martins, traducidos e ilustrados por artistas de éxito como Bernardo Carvalho. Outro tanto ocorre co vasco Txabi Arnal ou co catalán Miquel Obiols que, en combinación con Matteo Gubellini, producen títulos publicados nas máis prestixiosas editoriais infantís italianas ou francesas. Aínda que resulta moi complicado facer unha escolla, un dos textos recentes máis rechamante é a edición bilingüe (galego-chinés mandarín), da obra de Marie Sellier (*O nacemento do dragón*), que conxuga literatura, caligrafía e ilustración para contar a orixe do dragón na cultura oriental.

A editora OQO, pola súa parte, procura a internacionalización de obra galega á vez que importa textos de autoría contemporánea de Pablo Albo, Paco Liván, Isabelle Arsenault, Anna Castagnoli, Xosé Campanari, Ramón Aragues Peleato, Juan Alfonso Belmontes, Armando Quintero ou Paloma Sánchez. O proxecto, que nace en 2008, pretende reservar un espazo do catálogo para tratar temas pouco habituais no álbum ilustrado infantil como, por exemplo, a guerra, as desigualdades sociais ou a existencia de réximes antidemocráticos, representados na obra de Paloma Sánchez Ibarzábal ou Txabi Arnal.

Vinculada con Kalandraka, nace unha iniciativa editorial que terá como liña de publicación inicial a historieta. Faktoría K de libros incorporaría para o galego a colección BD Banda dirixida por Kiko Dasilva e álbums como o de Joxan Ormazabal, Iraia Okina e Iñaki Zubeldia. O proxecto inclúe na actualidade unha colección de narrativa importada e exportada (Narrativa K). Entre os primeiros números, Faktoría achegounos textos ben diferentes que, en ocasións, foron adaptados ao cinema, como *Lolita*, de Nabokov; *Obabakoak*, de Atxaga ou *Budapest*, de Chico Duarte; pero tamén os máis recentes de Milena Agus, Alessandro Baricco, John Boyne ou Cormac McCarthy.

O fenómeno da banda deseñada importada tamén é relativamente recente. Así, logo da reedición dalgúns exemplares de Astérix e Obélix, comezamos a traducir novela ilustrada, destinada a un público adulto, grazas a apostas como a da Asociación BD Banda, Retranca, El Patito Editorial, Demo Editorial, Cerditos de Guinea ou a colección de novela gráfica de Rinoceronte, xunto cos primeiros mangas xaponeses de Edicións do Cumio.

Entre os clásicos editados pola Universidade da Coruña na colección Biblioteca Arquivo Teatral Francisco Pillado (*Os malos pastores*, de Octave Mirbeau), é preciso citar a Miguel Pérez Romero, tradutor da obra teatral completa de Shakespeare ao galego. Tamén se producen traducións de textos contemporáneos procedentes directamente desde a lingua de orixe como o teatro de Elfriede Jelinek, na colección da Biblioteca Dramática Galega; pero de termos que falar de novidades, cómpre destacar a recente iniciativa da Escola Superior de Arte Dramática de Galicia (ESAD) coa creación da súa propia liña editorial en colaboración coa Secretaría Xeral de Política Lingüística e a Editorial Galaxia. Os primeiros títulos da colección Biblioteca Escola Superior de Arte Dramática son as traducións de Albert Camus (*Calígula e O malentendido*), Juan Mayorga (*Cartas de amor a Stalin, Himmelweg e A paz perpetua*), O'Neill (*A electra acáelle o loito*), Sarah Kane (*Obra dramática completa*), Caryl Churchill (*Sétimo ceo, Mozas de primeira, Lonxe e De serie*) ou Jean Genet (*As criadas e O balcón*).

En poesía, fanse auténticos esforzos económicos para editar case sempre en bilingüe os textos de Safo, Baudelaire, Rimbaud, Whitman, Kavafis, Pavese, Allen Ginsberg ou Paul Celan, cuxos responsables de que vexan a luz son fundamentalmente poetas que colaboran con editoriais como Positivas ou Espiral Maior. Esta última, que recentemente trouxo para o galego o primeiro libro publicado no Estado español do poeta chileno Ludwig Zeller, conta no seu catálogo cun importante volume de obras estranxeiras de relevancia universal.

Dentro das novidades e propostas máis arriscadas que reivindicán a diferenza a través da diferenza, podemos citar a tradución de Yolanda Castaño de seis poetas procedentes de países, literaturas e linguas ben dispares como o maltés de Antoine Cassar, o canarés de Mamta Sagar, o ruso de Stanislav Lvovsky, o esloveno de Veronika Dintinjana e o xaponés de Yasuhiro Yotsumoto e Xi Chuan;¹⁶ ou o recente obradoiro de tradución titulado: «Con barqueira e remador», organizado pola Xunta de Galicia, xunto coa institución británica, Literature Across Frontiers, que vai permitir a reunión

¹⁶ Cf. *Revista das Letras*, 836.

anual na Illa de San Simón de escritores procedentes de diferentes territorios como Islandia, Croacia, Eslovenia, Letonia, Finlandia ou Cataluña. Propostas alternativas semellantes son as antoloxías poéticas que recollen a produción dun grupo de autoras támiles (*Vanakkam, Benvidas!*); a das poetas etíopes e galegas (*As que rubimos montañas. Poetas etíopes e galegas*), ou a da autora canadense, Erin Moure (*Teatriños ou esconxuros calados*). Proxectos como os citados, entenden a tradución como unha práctica ética en que o poder desempeña un papel fundamental.

8. Corrixir imperfeccións e sermos autónomos

O noso traballo incide nos datos para proceder a unha análise sobre cal foi e cal está a ser o proxecto á hora de incorporar textos para o noso campo literario. Interesa traducir as obras que cubran baleiros e reforcen o sistema, porque eses textos seguen a ser fundamentais no imaxinario da súa constitución e afirmación, pero a planificación dos títulos debe evitar mimetismos baldíos. A preocupación por dispoñer do canon occidental en galego pode levar consigo a reproducir esforzos inútiles. Mesmo chegamos a traducir obra «menor» de autoría coñecida, máis accesible para un pequeno editor, para poder asegurar que contamos con libros de autorías de éxito. Ademais, é preciso analizar que utilidade ten traducir determinadas obras consideradas «fundamentais», se a razón da importación é a simple imposición das culturas dominantes.

A literatura importada débátese entre o proxecto cultural que procura textos renovadores e o proxecto comercial (aínda que en ocasións coinciden). O proxecto comercial ten que competir ademais, dentro e fóra do seu marco económico no caso de Galicia. Coidamos que hai que traducir literatura de consumo e premiada, malia as dificultades que supón a compra de dereitos e a dura competencia con grandes grupos editoriais, porque isto segue a ter importancia para a autoestima. Con todo, esa procura non debe esquecer o diálogo coas obras procedentes de sociedades con menos oportunidades de ser coñecidas e aproveitar ben os escasos recursos, dada a falta de apoio para traducir obras custosas.

A tarefa da tradución tampouco debe pasar só por inercias asumidas como a da identificación cultural como punto de interese, senón como estratexia no tratamento do que realmente importa. Mostramos o que existe noutras culturas minorizadas, pero esa non pode ser a razón última da importación e o circuíto non se debería limitar á responsabilidade do ámbito académico. O compromiso lingüístico e cultural «limitou» por veces as temáticas escollidas. A simpatía por determinadas comunidades que viven situacións semellantes á galega ou ás historias que se desenvolven en Galicia,

case autobiográficas, como a crónica rural de Carlos Laredo (*A amante relixiosa*), ou as personaxes de Nélica Piñón (*A República dos sonhos*), pechan, en certo modo, a posibilidade de abriremos as portas a outras comunidades con diferentes inquiredanzas, que tamén debemos facer nosas, porque un dos retos máis importantes da nosa cultura é evitar facer arqueoloxía.

Por outra parte, nos últimos anos investiuse un grande esforzo na produción de literatura de mulleres innovadora, pero os proxectos destas características non deberían ser produtos discriminados que procuran a compensación xenérica nos catálogos. As autoras deberían estar integradas en coleccións destinadas a todos os públicos, tanto na narrativa como noutros xéneros.

Como indicabamos máis arriba, a tradución literaria pode desenvolver moitas funcións de xeito simultáneo. Á súa función instrumental, isto é, facer posible o contacto con discursos que de calquera outro xeito resultarían descoñecidos, cómpre engadir a función democratizadora, no sentido de permitir que determinados coñecementos cheguen a amplos sectores de poboación. Para acadar a autonomía, haberá que tender a importar menos textos procedentes do castelán ou desde o inglés, e ampliar moito máis o coñecemento de linguas e territorios menos traducidos. Tradúcese moita literatura infantil e xuvenil, mais cando cae esa demanda, descompénsanse as cifras globais, que sempre van en detrimento dos xéneros poéticos e dramáticos.

A falta de apoio ás industrias culturais e a crise afectan de xeito moi particular á edición que, malia os esforzos realizados, vai cara ao conservadorismo nunha aposta sobre autoría recoñecida a nivel internacional, pero desde un enfoque claramente occidental que responde a determinados intereses. O sistema móvese nun campo restrinxido e en parte condicionado polo que se produce dentro do mundo eurocentrista, aínda que o feito de ser unha pequena área de produción pode ter certas vantaxes e permitir coller atallos como o que tratamos ao inicio deste artigo. De feito, nos últimos anos percíbese unha escolla comprometida coa denuncia de temática social. O principal criterio de selección debe ser a calidade literaria, que normalmente vai acompañada da introdución de novas ideas, coa procura de compaxinar estilos e técnicas descoñecidas. Temos que aprender dos erros e evitar reproducir a ideoloxía dominante, non só na escolla dos textos que se traducen, senón no propio proceso de tradución, na maneira en que nos apropiamos dos textos.

Se durante anos a importación e a exportación editorial en galego foron actividades minoritarias, na actualidade, visto o volume de obras traducidas, podemos afirmar que a produción acadou cifras homologables a outras literaturas. A mediados do pe-

ríodo estudado producíronse resultados moi positivos no tocante á tradución, que se considerou estratéxica na produción editorial. Sen renunciar á publicación dos clásicos, producíronse apostas que se desvían das prácticas de planificación ortodoxas, ao achegarnos determinadas obras contemporáneas con temática reivindicativa que describen, por exemplo, a situación da muller. Nesa mesma liña podemos incluír producións literarias que dan a coñecer textos alternativos aos que moven os mercados globalizados. Trátase de documentos que conteñen outros valores aos imperantes, que realizan fortes críticas e cuestionan os abusos dos sistemas económicos, relixiosos e sociais noutras comunidades.

Comprobamos que determinadas apostas conseguiron colocar ao mesmo tempo as novidades entre os textos traducidos dentro do espazo ibérico e mesmo mundial. Unha das actuacións que lle concedeu maior visibilidade ao sector foi a participación en feiras e a credibilidade concedida por parte das autoridades á creación como produto exportable. Tal é así que, malia a crise e a redución de apoios, estamos a manter unha boa cifra de obras traducidas, isto é, édítanse moitos máis textos contemporáneos completos traducidos directamente desde as linguas de orixe, proba dun esforzo editorial por competir no mercado. Neste sentido, a especialización resulta ter bos resultados, dado que xorden pequenas empresas que establecen acordos para importar textos de calidade ao mercado até o de agora baleiros.

A ausencia dunha aposta firme pola alfabetización e promoción do libro, e a lectura en galego fai aínda máis invisible o produto traducido e o labor das persoas que traducen. Con todo, un aspecto que fortaleceu o panorama laboral foi a concienciación da necesidade de asociarse para obter recoñecemento social. Unha maneira de paliar a carencia de visibilidade sería recomendar e promover a figura das persoas que traducen a través dos medios de comunicación, sempre que haxa vontade de manter en activo as súas plataformas de difusión. Sen a promoción das relacións entre autoras/es, axentes, críticas/os ou editoras non se pode xerar o coñecemento mutuo e o intercambio comercial. A creación da formación superior, xunto con iniciativas que parten de diferentes colectivos e persoas interesadas por estas temáticas adoitan suplir a falta de reflexión teórica sobre o que facemos e o que queremos facer, pero fóra dos foros especializados académicos, apenas hai lugar onde facer crítica, e a pouca que se fai queda restrinxida a obras, autorías e xéneros pertencentes ao canon e publicadas por grandes editoras. Os informes de hábitos de lectura indican que unha alta porcentaxe de persoas len en galego ou están capacitadas para facelo e que a franxa de idade e sexo que máis le –xente nova e mulleres– é quen de facelo sen precisar dicionario. É imprescindible, pois, aproveitarmos esa oportunidade para orientar as políticas actuais de tradución e de promoción da cultura galega.

Referencias bibliográficas

Bourdieu, P. (1992): *Les règles de l'art* (París: Éditions du Seuil).

Bragado, M. (2007): «Oficina do Libro Galego». Disponible en <<http://bretemas.com/oficina-do-libro-galego/>> [Última consulta: 10/01/2013].

Fernández Rodríguez, Á. (2010-2011): «La difusión de la literatura brasileña traducida en España y en Francia». *Cadernos de Tradução* 1, XXV (2010/1), Pós-Graduação em Estudos da Tradução-PGET Universidade Federal de Santa Catarina, publicada por UNIBERO: Centro Universitário Ibero-Americano (Brasil). 95-112. Disponible en <<http://www.periodicos.ufsc.br/index.php/traducao/article/view/2175-7968.2010v1n25p95>> [Última consulta: 18/4/2013].

Galanes Santos, I. (2012): «La traducción literaria en Galicia a partir del Catálogo Bitraga» en Fernández Rodríguez, Á. / Galanes Santos, I. / Luna Alonso, A. / Montero Küpper, S.: *Traducción de una cultura emergente. La literatura gallega contemporánea en el exterior*: 81-101 (Berna: Peter Lang).

Lefevere, A. (1992): *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* (Londres/Nova York: Routledge).

Lei 17/2006, do 27 de decembro, do libro e da lectura de Galicia. DOGA 10.01.2007. Disponible en <http://www.xunta.es/linguagalega/arquivos/Ref.comunicacion_3.pdf>. [Última consulta: 15/01/2013].

Lema, C. (2009): «Importación e exportación de textos literarios. Unha crítica á noción de literatura mundial como paradigma», *Grial. Revista Galega de Cultura*, 182: 120-135.

Luna Alonso, A (2012): «La proyección de la literatura infantil y juvenil gallega a través de la traducción». en Fernández Rodríguez, Á. / Galanes Santos, I. / Luna Alonso, A. / Montero Küpper, S.: *Traducción de una cultura emergente. La literatura gallega contemporánea en el exterior*: 129-148 (Berna: Peter Lang).

Meylaerts, R. (2007): «A política lingüística e tradutiva nas sociedades multilingües. Algunhas observacións preliminares», *Viceversa. Revista Galega de Tradución*, 13: 9-23.

Montero Küpper, S. (2012): «Contextualización histórico-cultural y apuntes sobre el sector editorial gallego». en Fernández R odríguez, Á. / Galanes Santos, I. / Luna Alonso, A. / Montero Küpper, S.: *Traducción de una cultura emergente. La literatura gallega contemporánea en el exterior*: 55-80 (Berna: Peter Lang).

Toury, G. (1995): *Descriptive translation studies and beyond* (Amsterdam: John Benjamins).

Venuti, L. (1998): *The Scandals of translation* (Londres: Routledge).